

УДК 327(477)

Н. ГОМОНАЙ

НОВИЙ ФОРМАТ ВЗАЄМВІДНОСИН УКРАЇНИ І ЄС – НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАГАТОВЕКТОРНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2010 Р.

У роботі досліджено стан, проблеми та перспективи реалізації нового формату євроінтеграційних прагнень України після президентських виборів в 2010 р. Системно розглянуто основні зовнішні і внутрішні чинники, які формують засади нової стратегії євроінтеграційної політики України.

Ключові слова: *геополітика, геополітична стратегія, глобалізація, євроінтеграція, Європейський Союз, сталий розвиток, ініціатива «Східне партнерство».*

Актуальність дослідження. Серед актуальних проблем розвитку Української держави питання формування зовнішньополітичної стратегії є одним з найбільш складних і неоднозначних. Із проголошенням незалежності в 1991 році стало цілком зрозумілим, що п'ята за населенням та перша за територією на Європейському континенті Українська держава є одним із ключових елементів політичної, військової, економічної, наукової та культурної співпраці Європи.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли міністр закордонних справ Нідерландів, головуєчих в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день євроінтеграція є головним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України. Саме тому актуальність теми дослідження визначається, насамперед, необхідністю узагальнення окремих аспектів багаторічного досвіду формування та здійснення зовнішньої політики України, її місця у сучасних загальносвітових процесах, наукового обґрунтування засад зовнішньої політики країни, яке повинно мати на меті винесення уроків і окреслення подальших завдань державотворення в Україні та виокремлення проблемних питань і особливостей сучасного стану взаємовідносин України з Європейським Союзом.

Мета статті полягає у дослідженні основних закономірностей, тенденцій і перспектив сучасної геополітичної стратегії України і визначенні на цій основі проблем та перспектив реалізації євроінтеграційних прагнень Української держави. Поставлена мета обумовила необхідність вирішення низки взаємопов'язаних **завдань**:

- визначити основні зовнішні і внутрішні чинники формування засад геополітичної стратегії України;
- визначити коло проблем, пов'язаних з реалізацією євроінтеграційних прагнень України;
- виділити актуальні аспекти реалізації євроінтеграційного курсу нашої держави з урахуванням її ролі і місця у сучасному геополітичному просторі.

Цілком зрозуміло, що вступ України до ЄС буде довготривалим, багатоетапним та віддаленим у часі процесом, проте висвітлення цієї теми вже сьогодні займає чільне місце в дослідженнях науковців, політиків та журналістів. Водночас оцінки у висвітленні теми відрізняються, що пояснюється політичними та ідеологічними розбіжностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблематики. Проблематика формування зовнішньополітичних пріоритетів України знаходиться у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців-геополітиків. Особливої ваги набувають роботи таких вчених, як А.С. Гальчинський, С.Д. Василенко, М.В. Михальченко, В.В.Мадіссон, В.А.Шахов, І.В.Артёмов та інші.

Зокрема, у монографії С.Д. Василенко «Європейський вибір України» (2003 р.) [1] розглядаються деякі аспекти геополітики, які в умовах розбудови незалежної України набувають важливого теоретичного і практичного значення, аналізуються процеси, що стосуються європейського вибору Української держави, досліджуються проблеми розвитку загальноєвропейського політичного процесу, формування європейського вектору української геополітики, інтеграції України в європейські структури.

М.В. Михальченко у своїй праці «Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи» (2004 р.) [9] розглядає загальні проблеми пізнання сучасних суспільств у світлі системно-цивілізаційної методології. Україна представлена як новий потужний гравець в Європі, роль якого ще визначається об'єктивними і суб'єктивними факторами світового і внутрішнього розвитку. Історія і сучасність, політика, економіка, ідеологія, людський потенціал, регіональний фактор – ці та інші детермінанти цивілізаційного становлення і розвитку України проаналізовані в аспекті оцінки місця нашої держави в сучасному світопорядку.

3-поміж найвагоміших фундаментальних публікацій щодо геополітичних змін на Європейському континенті та їх наслідків для української держави і її стосунків із

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

центральноевропейськими країнами – новими членами ЄС і НАТО, які побачили світ протягом останніх років в Україні, слід виділити працю А.С. Гальчинського «Україна на перехресті геополітичних інтересів» (2002 р.) [2] та колективну роботу В.В.Копійки та Т.І.Шинкаренка «Європейський Союз: історія і засади функціонування» (2009 р.) [7], де особлива увага приділена проблемам у взаємовідносинах України і ЄС.

У колективній праці «Сучасна українська геополітика» В.В.Мадіссона та В.А.Шахова [8] розглядаються проблеми, пов'язані з аналізом геополітики України як важливого чинника внутрішньої та зовнішньої політики, а також характеризуються євроінтеграційні прагнення нашої держави як одного з елементів реалізації зовнішньополітичної стратегії України.

У збірнику наукових праць «Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи» (2008 р.) [3], виданому Закарпатським державним університетом, обговорено широке коло питань, пов'язаних з геополітичними інтересами України на сучасному етапі, проблемами її національної безпеки в умовах глобалізації, українсько-євросоюзівського кордону, висвітлено роль і місце України в європейських інтеграційних процесах та у відносинах з сусідніми державами-членами Євросоюзу, перспективи євроінтеграції України: від партнерства до асоціації.

Роботи названих вчених-геополітиків зробили значний внесок у дослідження місця України у сучасному геополітичному просторі. Вони окреслили основну суть таких досліджень – принцип залежності усього інтеграційного процесу від структурно-функціональних змін у світовій економіці, викликаних процесами глобалізації, які не залишили осторонь і Україну.

Виклад основного матеріалу. Визначальна тенденція сучасного світового розвитку в умовах глобалізації – динамічні зрушення у балансі сил на світовій арені. Ці об'єктивні умови мають вплив і на принципи формування зовнішньополітичних пріоритетів. Підтвердження пріоритетності євроінтеграційного курсу України Президентом Віктором Януковичем дає підстави для поглибленого аналізу сучасного стану та перспектив у взаємовідносинах України з ЄС після президентських виборів 2010 року.

Для того, щоб простежити розвиток взаємовідносин України з ЄС після президентських виборів 2010 року, варто розпочати з окремих базових положень.

Перший закордонний візит новообраного Президента Віктора Януковича до Брюсселю і підтвердження пріоритетності для України курсу на євроінтеграцію оптимізувало діалог з Євросоюзом на найвищому рівні. Світовою спільнотою це було оцінено позитивно і зрозуміло, чому. Адже Україна лежить на перехресті різновекторних геополітичних інтересів у безпосередній зоні суперечливого стратегічного трикутника «США – ЄС – Росія». Контури цього трикутника ще не набули чітких обрисів, однак роль Української держави в їх остаточному визначенні загально визнана. Адже Україна є проміжним санітарним кордоном або «буферною зоною» цивілізаційного простору між західною і російсько-євразійською цивілізаціями [6].

Зустрічі з лідерами Євросоюзу мали суто офіційний та ознайомчий характер, проте у Брюсселі відчули зміни, на яких акцентував увагу український президент. Насамперед йшлося про задекларований реалізм у європейсько-українських відносинах. Це «не євроромантизм – це европрагматизм» [4], – зауважив В.Ф.Янукович. І керів-

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

никам Єврокомісії та Європарламенту, і президентові Європейської ради та координаторові зовнішньої політики ЄС Президент України заявляв про бажання інтегруватися до Євросоюзу, хоча й акцентував увагу на намірах зближення з Росією.

Наступним етапом на шляху реалізації нової стратегії у двосторонніх взаємовідносинах став чотирнадцятий саміт Україна – ЄС (22 листопада 2010 р.), який, по суті, не виправдав очікувань держави і не став визначним. На саміті у Брюсселі лідери обох сторін обговорювали такі питання [10]:

- 1) Конституційні процеси в Україні. Сторона ЄС закликала українську владу здійснити конституційну реформу широким та всеохоплюючим способом у тісній співпраці з Венеціанською комісією Ради Європи.
- 2) Розвиток взаємовигідної співпраці Україна – ЄС. Було наголошено на важливості Угоди про асоціацію Україна – ЄС, підтверджено спільне зобов'язання щодо створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС з метою забезпечення поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, а також висловлено сподівання на якомога швидше завершення переговорів при збереженні якості та життєздатності Угоди про асоціацію.
- 3) Питання реформування України:
 - в економічній сфері – задля забезпечення швидкого відновлення зростання та конкурентоспроможності;
 - у політичній сфері – щоб забезпечити внутрішню стабільність України;

– у культурній сфері – для підтримання належного рівня суспільства.

Головний акцент робився на макроекономічній стабільності (зокрема виконанні угоди стенд-бай з Міжнародним валютним фондом та наданні макрофінансової допомоги з боку ЄС); на енергетичних питаннях; місцевих виборах 31 жовтня та рішенні Конституційного Суду; повазі до прав людини та принципів демократії; громадянському суспільстві, розвитку медіа та міжлюдських контактах.

- 4) Активна співпраця України в рамках ініціативи «Східне партнерство», яка включає співробітництво з країнами-учасницями цієї ініціативи, проведення самітів та зустрічей.
- 5) Підписання Плану дій щодо візової лібералізації для України. План дій визначає всі технічні умови, які має виконати Україна для забезпечення прогресу в напрямі запровадження безвізового режиму як довгострокової перспективи для короткотермінових поїздок громадян України. Передбачалось, що його реалізація розпочнеться одразу і підлягатиме систематичному моніторингу обома сторонами.
- 6) Підписання Україною Протоколу про входження до Енергетичного співтовариства, якому передувало ухвалення закону про принципи функціонування ринку природного газу. Реформи у рамках Договору про Енергетичне співтовариство відчутно зміцнять прозорість, конкурентоздатність та подальший розвиток енергетичного сектору. ЄС продовжить підтримувати Україну у підвищенні енерго-ефективності та використанні відновлюваних джерел енергії за допомогою впровадження необхідних реформ, покликаних модернізувати український

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

енергетичний сектор. Ці реформи мають відповідати зобов'язанням, взятим Україною у рамках Договору про Енергетичне співтовариство, та умовам спільної декларації з модернізації української газотранспортної системи, ухваленої у березні 2009 року під час міжнародної конференції між Україною та ЄС.

- 7) Питання регіонального характеру. Сторони обговорили міжнародні та регіональні питання, особливо у контексті відносин з Білоруссю, Росією, та врегулювання Придністровського конфлікту у Республіці Молдова. Оскільки Україна та ЄС є партнерами у вирішенні Придністровського конфлікту у форматі «5+2», сторони домовилися продовжувати тісну співпрацю, підкресливши, що поновлення перемовин у форматі «5+2» залишається їхньою спільною метою. Вони висловили сподівання, що прогрес з цього питання буде досягнуто під час майбутнього саміту ОБСЄ в Астані 1-2 грудня 2010 року. Також лідери домовилися посилювати співпрацю щодо боротьби проти піратства та збройного розбою у водах поблизу Сомалі. У цьому контексті ЄС привітав спільну участь України в операції військово-морських сил ЄС «Аталанта» та висловив сподівання, що Україна і надалі продовжуватиме співпрацювати з ЄС у цьому напрямі.

Чотирнадцятий саміт Україна – ЄС став фактичним «продовженням» першої зустрічі Президента України Віктора Януковича з європейськими лідерами у Брюсселі в березні 2010 року. Він закріпив співпрацю України з Європейським Співтовариством і надав снаги нашій державі і надалі йти шляхом євроінтеграції.

Незважаючи на всю інтенсивність, контакти нової влади з керівництвом ЄС не переросли в нову якість політико-дипломатичного діалогу.

Проте очевидно, що й для європейських країн Україна є бажаним партнером, і не лише з політичної точки зору, як важливий фактор формування системи колективної безпеки на континенті, а й з економічної – як великий споживчий ринок, джерело відносно дешевої робочої сили, як країна з невикористаним повною мірою інтелектуальним, науково-технічним і виробничим потенціалом [8, с.110].

Але прагнення України до європейської інтеграції, що перетворилося на магістральний напрям української зовнішньої політики, не зустрічає відповідної очікуваної реакції з боку країн-членів ЄС не лише внаслідок невіршеності в Україні багатьох проблем демократичної трансформації, а й тому, що в їхній позиції виявляються елементи певної індеферентності щодо перспектив входження України до європейських структур. Підтвердженням цього є те, що визначення самим ЄС місця України в Європі за останні роки практично не змінилося – вона багато в чому залишається для країн-учасниць цього союзу лише частиною колишнього пострадянського простору [8, с.111].

Висновки. Узагальнюючи, потрібно акцентувати увагу на тому, що реалізації євроінтеграційного курсу заважає низка внутрішніх та зовнішніх проблем. До зовнішніх можна віднести такі [5, с.48]:

- зосередженість ЄС на внутрішніх питаннях, пов'язаних з кардинальними трансформаціями, передбаченими Лісабонською угодою (зміни у структурі органів ЄС і механізмах прийняття рішень);

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

- негативний вплив на ситуацію в ЄС світової фінансово-економічної кризи;
- фактор Росії, яка активно намагається зберегти Україну у сфері свого впливу, зокрема залучити до економічних та військово-політичних об'єднань під її егідою (Митний союз, ОДКБ).

До внутрішніх проблем належать: неефективність соціально-економічних реформ та боротьби з корупцією, корозією судової системи, відчуження влади від суспільства, брак інституційного, кадрового та ресурсного забезпечення політики на європейському напрямі, згорання демократичних процесів.

Якщо процес європейської інтеграції і надалі успішно розвиватиметься, долаючи труднощі і перешкоди, то для свого логічного і природного завершення він має охопити дійсно всі країни Європи. Зрозуміло, що, зважаючи на економічне відставання України та ще малий досвід демократичного функціонування відкритої політичної системи, цей процес буде довготривалим і поступовим. Однак стратегічна мета тим і відрізняється від тактичної, що передбачає довготермінову перспективу. Європейський напрям є, як відомо, пріоритетним в нашій зовнішній політиці. Саме в інтересах України залишається:

- домагатися більшої інтеграції у європейські структури, оскільки саме тут знаходяться передові технології і більш прогресивні економічні відносини;
- констатувати відкритість ЄС для членства України, як і для будь-якої європейської держави, що визнає і поважає принципи свободи, демократії, поваги до прав людини і фундаментальних свобод, верховенства права;

- враховувати договірну практику ЄС з країнами Центральної Європи, а також наявність сучасних викликів і реалій розширеної Європи;
- запровадити етапність визначальних кроків інтеграції України до ЄС у ключових сферах відносин: політичній, економічній, енергетичній, правовій та ін. [7, с.636].
- спрямувати власну стратегію на розширення «вузьких» рамок політики сусідства, зокрема в межах сучасного переговорного процесу [7, с.631].

Список використаних джерел

- 1) Василенко С.Д. Європейський вибір України: Монографія / С.Д. Василенко. – О.: Видавінформ ОНМА, 2003. – 212 с.
- 2) Гальчинський А.С. Україна на перехресті геополітичних інтересів. – К.: Знання України, 2002. – 360 с.
- 3) Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан та перспективи: зб. наук. пр. – Ужгород: Ліра, 2008. – 374с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; вип.10).
- 4) Єреміца В. Президент Янукович у Брюсселі: «від євроромантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1971732.html>. Доступ – 01.03.2010 р.
- 5) Зовнішня політика / Національна безпека і оборона: журнал Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова. – 2011. – №3 (121). – 78с.
- 6) Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – №31 (759).
- 7) Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В.Копійка, Т.І.Шинкаренко; за ред. Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009. – 751 с.
- 8) Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика: навч. посіб. / В.В.Мадіссон, В.А.Шахов – К.: Либідь, 2003. – 176 с.

- 9) Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 488 с.
- 10) Прес-реліз «Чотирнадцятий саміт ЄС – Україна. Спільна заява для преси» / Офіційний сайт посольства України в Японії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/japan/ua/22549.htm>

Н. Гомонай Новая стратегия украинско-евросоюзских взаимоотношений в контексте приоритетности евроинтеграционного курса государства после президентских выборов 2010 г.

В работе исследовано состояние, проблемы и перспективы реализации нового формата евроинтеграционных устремлений Украины после президентских выборов в 2010 г.. Системно рассмотрены основные внешние и внутренние факторы, которые формируют основы новой стратегии евроинтеграционной политики Украины.

Ключевые слова: геополитика, геополитическая стратегия, глобализация, евроинтеграция, Европейский Союз, устойчивое развитие, инициатива «Восточное партнёрство».

N. Comonaj. New strategy of relationship between Ukraine and EU in the context of priority of the European integration course of the state after presidential elections in 2010.

In the article the situation, problems and prospects of new format of Ukraine's European aspirations are investigated after the presidential elections in 2010. The major external and internal factors which form the foundations of a new strategy for European integration policy of Ukraine are considered in the article.

Key words: geopolitics, geopolitical strategy, globalization, European integration, European Union, sustainable development, the initiative "Eastern Partnership".